

Tizenkét óra tíz perc. A Rendező tapsol, és fennhangon kijelenti: most pedig látni fogjuk a díszletterveket. Jól sejtettem: az ismeretlen, középkorú férfi, akinek őszülő, hosszú haját befőttesgumi fogja össze a nyakszirtje fölött, csak-

ugyan Volnay Róbert. Ott vannak nála a makettek.

Ez itt a kisváros főtere, középpütt a vesztőhely. Kényelmesen el fog férni rajta a hóhér, a három hóhérsegéd és négyöt elítélt. Még a papoknak is szorítunk helyet, a je-

suita páternek és a lutheránus prédikátornak. Bár ez utóbbit úgylis letaszítják a vérpadról, mielőtt még vigaszt nyújthatna. Szerzőnk drámájában, jegyzi meg Volnay, a vallásüldözés vetélkedik a politikai koncepciók perrel.

Ez itt a vizsgálatot vezető császári tábornok irodája, ahol a törvény-széki bizottság vitái zajlanak.

Ez itt a városháza pincéjében berendezett kínzókamra, az ilyenkor szokásos kínzóeszközökkel. Nyíltszíni kényszervallatások nincsenek a színműben, viszont a hóhérnak két monológja is van, amelyeket munkaeszközei mellett ad elő, miközben a három hóhérsegéd a padlót mossa fel, vagy a számszámokat tisztogatja.

Az egyik monológ az árjegyzéket tartalmazza, vagyis, hogy milyen fenyítésnek vagy büntetésnek mennyi a tarifája. A hóhér jól keres: egyetlen nyilvános kézlevágásból egy hétig megél a családjával együtt. Igaz, jövedelmének egy részét meg kell osztania segédeivel. Viszont a kockázat teljes egészében az övé: ha nem sikerül egyetlen csapással elválasztania az alsókartól a kezét, vagy nyakazásakor (amelyet még busásabban jutalmaz a hatóság) a többedik erőteljes palloscsapás után sem hullik a porba a törzsről a fej, akkor félő, hogy a bábémszokdók megverik az egyetlen hóhért.

A másik monológ pedig arról szól, hogy a hóhér, amikor nincs rendeltetészerűen foglalkoztatva, milyen gyógyító tevékenységet folytat. Orvosból kevés volt a régi Magyarországon, hóhérből viszont, a gyarló emberi test másik szakértőjéből, akadt bőven. Aki ért a boka és a csukló kifordításához, az helyre is tudja rakni a ficamot. Akinek hivatásához tartozik, hogy égési sérülést okozzon, annak gyógykenőcse is van rá.

Amíg a társulatban kézről kézre adogatják a maketteket... De nem! Inkább maradjanak a makettek Volnay előtt az asztalon, ott lehet megtekinteni őket. Amíg a társulat tagjai körülveszik Volnayt, hadd meséljek egyet-mást kedvenc Szerzőm neveiről. Nem a saját nevééről, hanem az általa adott nevekről.

KULISSZA ÉS NÉV

Egy készülő kisregényből

A Szerző szeret nevet adni a műveiben található személyeknek és helyszíneknek, és szereti megindokolni, érvekkel alátámasztani létező személyek, többnyire újszülöttek szokatlanul hangzó nevét is. Újra meg újra elmagyarázza a fiatal pályatársaknak, mennyire fontos a névadás.

A jellegzetes földrajzi nevek hangulattal telítik a tájat. Az utcanevek történelmi összefüggésekbe helyeznek egy-egy városrészt. 53

A személynevek pedig nemcsak megkönnyítik a szereplők azonosítását, hanem kimondatlanul is elárulnak egy csomó mindent a regény- vagy drámahős származásáról, társadalmi hovatartozásáról, sőt még arról is, hogy a mindenkori Szerző mennyire kedveli és mennyire veszi komolyan a szereplőt.

Hogy annál a színműnél maradjak, amelynek olvasópróbája zajlik, a felvidéki városka meghurcolt polgárait így hívják: Czimmermány, Keczer, Flejshakker, Földmájer és a többi. Német nevek, magyarosan írva. Mintha azt a kérdést iparkodott volna kiprovokálni kedvenc Szerzőm, hogy: akkor ezek most németek vagy magyarok? És innét már csak egy macskaugrás a következő kérdés: akkor ezeknek most igazuk van vagy sem? Kuruc érzelmű németek állnak szemben császárhű magyarokkal? Hogy is van ez?

Hadd ejtsek néhány szót a színművön túllépve is a névadásról. Így némi gyér fényt vethetek legkedvesebb Szerzőm soha meg nem írt műveire. Ezek, legalábbis az ő véleménye szerint, fontosabbak az elkészülteknél, noha az olvasók és a kritikusok csak ez utóbbiakra vannak tekintettel.

Szerzőnk a köznapi életben is kivette részét a névadásból. Hogy mást ne mondjak, sógorának egyik unokahúga kamaszlányként sokat lovagolt, és utóbb is kedvelte a lovakat. Amikor aztán férjhez ment, és fia született, a csöppséget Csikónak szerette volna elnevezni. Igen ám, de az illetékes tisztviselő kijelentette: ez nem lehetséges. Csikó nem szerepel az anyakönyvezhető magyar nevek között, sem az „ajánlott”, sem az „elfogadható” kategóriában.

Az újdonsült édesanya – nevezzük Ancsának – a Szerzőhöz fordult segítségért, Szerzőnk pedig levelet intézett a Magyar Tudományos Akadémia névtani bizottságához, kifejtve érveit a Csikó név mellett. Az érvelés elérte célját: a kisfiú, aki azóta férfivá serdült, ma is Csikó néven poroszkál a világ helyszínein. Bekerült az anyakönyvezhető nevek sorába. Ma még csak „elfogadható”, ám ki tudja, egyszer majd „ajánlott” is lesz.

De nem ez az érdekes! Hanem az, ahogy az Akadémiához intézendő levél írása közben fokozatosan életre kelt Csikó, mármint a név, miközben a nevet viselő kisfiú ugyanolyan élettelen maradt a Szerző képzeletében, mint a Csikóval egyívású többi kisfiú és kislány.

Amikor leírta az Akadémiának, hogy a spanyol Chico szó, amely ugyanúgy ejtendő, mint a magyar Csikó, egyszerűen csak azt jelenti, hogy „fiú”, márpedig egy fiúnak ennél jobb nevet nem is lehetne adni, felrémlt előtte az a spanyol tárgyú regény, amelyet sohasem írt meg, pedig legalább

54 húsz évig dédelgette a tervét. Ez a regény, ha megírta volna, Nyíró József utolsó madridi éveiről szólt volna, egy falangista érzelmű fiatal spanyol költő szemszögéből, aki fokozatosan beleszeret a hatvanas éveiben járó emigráns prófétába, a mádéfalvi veszedelem vészharangjának mackas kongatójába.

Nyíró eltompult, kihűlt érzékeit felhevíti a lány, ugyanakkor felszítja a gyanakvását is; provokációtól tart. Fél, hogy Carmencita (így hívták volna a regényben a költőnőt) csapdába csalja, és hogy őt, Nyírót, aki a háború előtt nemcsak íróként, hanem politikai szereplőként is prominens volt, a szerelmi találka helyszínéről ismeretlen tettesek szőnyegbe csavarva szállítják előbb Nyugat-, majd Kelet-Berlin érintésével Budapestre, ahol az állampolgári hatóság egyik vallatóhelyiségében tér majd magához.

A cselekmény egy adott pontján felbukkant volna Muráti Lili hajdani színművész is, a madridi rádió magyar adásának bűgő hangú bemondónője, méghozzá férjével, a szintén Madridban tartózkodó Vaszary Jánossal együtt, akinek nevéhez fűződik az *Angyalt vettem feleségül* című színpadi álom. A Muráti-Vaszary házaspár egy Chico nevű kisfiút akar örökbe fogadni, akinek élettörténete külön fejezet lett volna, de sajnos adminisztratív nehézségek merülnek fel az örökbefogadás kapcsán, ráadásul Muráti művész nő szerződést kap Argentínába.

Mindezek a szereplők és bonyodalmak ott zörgettek a valóság, mármint a megvalósulni készülő regény ajtaján, és alighanem be is nyitottak volna, ha kedvenc Szerzőm valaha is hozzáfogott volna a Madridban játszódó regény megírásához.

Amikor pedig arra hívta fel az Akadémia figyelmét, hogy a régi görögök is kedvelték a lóhoz kapcsolódó személyneveket, gondoljunk Hippolütoszra vagy Philipposzra (az egyik azt jelenti: „Lókedvelő”, a másik: „Lóbefogó”), akkor valójában egy nagyszabású antik tragédián gondolkodott, amely az első pun háború idején játszódott volna Szicíliában, és amelyből szintén soha nem készült el egyetlen sor sem. Ettől függetlenül szerepelt volna ebben a megrendítő színpadi látomásban egy Chico (más átírásban Kheikón) nevű spártai trónkövetelő, aki még a peloponneszosi háború idején csalta törbe Alkibiadészt valahol Taormina mellett, majd egy barlangban átaludta az évszázadokat, és most előkerült volna, ha kedvenc Szerzőm drámaterve megvalósult volna.

Pedig hej, de szerette volna megmutatni annak a tizenhárom vagy tizennégy olvasójának, aki volt neki, hogy ő is tud úgy tragédiát költeni, mint Euripidész, csak éppen magyarul.

Egy adott pillanatban, amikor azzal az érvel próbálta meglágyítani az Akadémia szívét, hogy a Váradi Regestrum nevű középkori jegyzőkönyvgyűjteményben, az ómagyar nyelvi szórványemlékek bőségszarujában és kincseskamrájában szintén szerepel a Csikó mint személynév (persze itt is így írva: Chico), valójában egy évszázadokon átívelő eposz járt az 55 eszében egy elsüllyedt magyar vármegyéről, amelynek lakói – előkelők és közrendűek, birtokosok és földönfutók – olyasféle istenítéletekbe és más próbatételekbe vannak belebonyolódva, mint amilyenekről a Váradi Regestrum tudósít véget nem érő sorban.

Közben telnek-múlnak az évszázadok, kihal az Árpád-ház, vége a török hódoltság, elzúg a szabadságharc, kitör a világháború, lezúdul a trianoni katasztrófa; de az újonnan meghúzott államhatár mindkét oldalán folytatódnak az istenítéletek. A Chico nevű szereplő több ízben is elhatározza, hogy istenítélet igénybevételével diadalra segíti a Magyar Igazságot. Igen ám, de kiderül, hogy három a Magyar Igazság, és Chico ezek közül egyet sem képes dűlőre juttatni, mert a Szerző a Magyar Igazságról szóló eposzt, *Az elveszett alkotmány* kiegészítését ugyanúgy elmulasztotta megírni, mint a spanyol tárgyú emigránsregényt és a szicíliai görög tragédiát.

Ám ha ezek a remeklésnek ígérkező művek nem jöttek is létre, az 1990-es évek szabadelvű légkörében kedvenc Szerzőm annyit mégiscsak el tudott érni, hogy Ancsa, néhány hónapnyi huzavona után, elsőszülöttjét Csikó néven anyakönyveztethette. Ennek pedig egyedüli következménye az lett, hogy az óvodában, később az iskolában a többi gyerek fülsüketítő nyertésben tört ki, valahányszor Csikót megpillantotta, Csikó pedig a fele királyságát odaadta volna, ha megszabadulhatott volna gyűlöletessé vált nevétől.

*

Húsz évvel később, amikor már fagyosabb szelek fújtak a közéletben, Szerzőnket megkereste egy másik fiatal édesanya. Azt mondta: ő is, férje is mindketten tűznyelők. Újszülött kislányukat szeretnék Szikra néven anyakönyveztetni, de azt a választ kapták az Akadémiától, hogy egy köznévből nem lehet önhatalmúlag személynevet csinálni.

Kedvenc Szerzőm, akárcsak húsz évvel korábban, ezúttal is levelet írt az Akadémiának. Kifejtette, hogy a szikra csinos fénytünetemény, illik a szülők foglalkozásához, erősíti az érzelmi kötődést, könnyű kiejteni, és szláv megfelelője – elvégre szláv eredetű szó –, az Iszakra bevett női keresztnév a balkáni délszláv népeknél. Szintén női utónévként használatos, és ugyancsak szikrát jelent a perzsa Sharareh, a török Kivilcim és az észt Säde. Személynévként a

régi magyar nyelvben is használatos volt, például Szamota István oklevél-szótárának 924. oldalán szerepel egy bejegyzésben „Zykramolna”, vagyis egy Szikra nevű személy malma. Az a folyamat pedig a szemünk előtt zajlik, amint újabb és újabb köznevek válnak elfogadható utónevekké. Ma már egy
56 kislányt elnevezhetünk Virágnak, Gyöngynek, Csillagnak, sőt Napsu-gárnak is; hát akkor éppen Szikrának miért ne?

Szerzőnk, aki addigra már betöltötte hatvanadik évét, rémülten tapasztalta, hogy a kis Szikráról nem jut eszébe semmi. Pontosabban: semmilyen írói ötlet. Bezzeg negyvenéves korában, amikor Csikó nevét forgatta a fejében, egyre-másra bújtak elő a drámacsírák és a regényembriók. Igaz, nem lett belőlük irodalmi alkotás, de legalább előbújtak, mutatkoztak, ígérkeztek. Most pedig? Pattog a Szikra, de közben tikkad az elme, és üres a szív.

Hát igen. Hatvanadik, legkésőbb hatvanötödik születésnapjuk után a Szerzők általában kimerülnek. Elpárolog a fantáziájuk, elapad az energiájuk.

Azaz, várjunk csak! Egyszer, amikor a fiatal anyuka – nevezzük Julinak – elküldi e-mailben az addigra már másfél éves Szikra fényképét, a Szerző hirtelen rájön: az igazi szikrát egy régóta világtalan, idős asszonynak, Madame du Deffand-nak kellene megpillantania, amikor mintegy varázsütésre beleszeret a Párizsban tartózkodó angol polihisztorba és műgyűjtőbe, Sir Horace Walpole-ba, akit a gótikus rémregény atyjaként szokás számon tartani. Du Deffand asszonyság, született Marie de Vichy-Chamrond kisasszony a találkozáskor már legalább tíz éve egy sziporkát sem látott, mindenekelőtt azt nem kellett látnia – mint ő maga mondta nem kevés öniróniával –, mennyire megcsúnyult az évtizedek során.

Valaha messze földön híres szépség volt, szerette is nézegetni magát a tükörben, de aztán a szépséggel együtt a látása is elenyészett.

Mindez nem gátolta őt meg abban, hogy rendszeresen látogassa a királyi színház előadásait, és észrevételeket tegyen a színészek játékára, sőt egy-egy gesztusukat részletekbe menően elemezze.

A vakság attól sem tartotta vissza, hogy évente kétszer végigvezettesse magát a királyi képtár termein. Claude Lorraine egyik festményénél, az *Aeneas búcsúja Didótól* című alkotásnál mindannyiszor csalhatatlan bizton-sággal megállt, és nem győzte dicsérni a tengerben tükröződő enyhén felhős ég színárnyalatait. Hosszasan áradozott a hősnő jellegzetes karmozdulatáról, amellyel Dido egyszerre fogja át a messzeségbe nyúló tengeröblöt, és igyekszik elpalástolni, mennyire porba sújtotta az elválás fájdalma.

Horace uraság viszont, akinek szeme olyan éles volt, mint a sasé (Strawberry Hill és környéke legjobb céllövőjének számított), nem akarta észrevenni, hogy az időskori szenvedélytől izzásig hevülő asszony az anyja lehetne, mert ezt a tényt eltakarta előtte a másik emberi lényben kivirágzó szerelem. Pontosabban – és ezt szerette volna Szerzőnk egy nagyszabású

elbeszélő költeményben megragadni –, Sir Walpole annyit és csak annyit látott, hogy a hatvannyolc éves öregasszony egyik napról a másikra évtizedeket fiatalodik, és egy harmincas éveiben járó, éretten üde nő benyomását kelti.

A férfi azt sem vette észre – bezzeg a Szerző felfigyelt volna rá, ha a tervezett költeményben eljutott volna odáig –, hogy Sir Walpole, aki gondos nevelők felügyelete alatt, ám apa és anya nélkül nőtt fel, nemcsak élete késői nagy szerelmét, hanem szülőjét is keresi a fiatalosan idős hölgyben, aki a teljes vakságot a legnagyobb fokú éleslátással párosítja. 57

Du Deffand asszonyság vulkanikusan eruptív szelleméből olyan szikraeső zúdul az angol különc üres szívébe és tikkadt elméjébe, hogy egy szempillantás alatt megfogon *Az otrantói kastély* című kultikus borzalomregény alapötlete.

Horace Walpole meghozatja Madame du Deffand kastélyába Saxo Grammaticus történetíró *Gesta Danorum* című munkájának 1514-es párizsi kiadását, és miután szakasról szakaszra felolvassa szíve hölgyének a kissé homályos, de annál érdekfeszítőbb latin szöveget, sivar téli esték hosszú sora telitődik lázas izgalommal.

Egyik este azt az epizódot olvassa fel, amelyben egy óriásokra méretezett acélszak lehull az égből, és agyonüti Hudingus király egyetlen fiát, Corradingust. Walpole-nak sejtelme sem volt róla, de az én Szerzőm tapasztalatból tudta, hogy a legátütőbb erejű írói ötletek leghamarabb tehetnek szert körvonalaira, és ezt a fontos tapasztalatot kívánta áthelyezni hőséneke, egyszersmind pályatársának tizennyolcadik századi tudatába.

Horace Walpole kiejti a kezéből az ősnymtatványt, és a homlokára csap (mindez lüktető stancákban, esetleg Anyegin-strófákban elbeszélve).

Egy szempillantás alatt felrémlik előtte az otrantói várkastély csipkés bástyatornya.

Lelki szemeivel behatol a kastély alatt húzódó zegzugos katakombákba, ahová a szépséges Izabella menekül, akit vőlegényének apja, Manfréd azzal a nyilvánvaló szándékkal üldöz, hogy erőszakkal a magáévá tegye, miután a betegeskedő és csenevész Konradint, Manfréd egyetlen fiát, akit Izabella amúgy sem szeretett különösebben, és akitől senki sem várta, legkevesbé Manfréd, az apa, hogy életképes fiúutódok nemzése által továbbviszi a család vérvonalát, egyszóval, miután Konradint egy óriásokra méretezett és a derült égből aláhulló acélszak agyoncsapja az esküvői szertartás előtti órában, Manfréd egy szempillantás alatt fejébe veszi (gyorsan érkezik a terv, akárcsak egy zseniális írói ötlet), hogy eltaszítja törvényes feleségét, Hippolitát, aki a csenevész Konradinon kívül mindössze egy lányutódot, Matilda nevűt, szült neki, és – így szól a kétkellő elhatározás – részint aljas kéjvágyból, részint az

utódnemzés tiszteletreméltó céljából a viruló szépségű Izabellát kényszeríti a sok évszázados múltra visszatekintő hitvesi ágy kárpitjai közé.

A Szerző a 2010-es évek második felében annyira le volt nyugőzve Madame du Deffand kedélyének szikrazuhatagától, hogy jóformán észre
58 sem vette: a tervezett elbeszélő költeményből ugyanúgy egyetlen sor sem készült el, mint a többi féltőn szeretett írói tervből. Azt a kétségbeesett e-mailt is csak futólag vette tudomásul, amelyet Szikra édesanyja, Juli írt neki. Ebből az derül ki, hogy Szerzőnk szerteágazó névtani érvelése szétfeszítette az akadémiai bizottság hatáskörét, és előbb helyettes államtitkári szintig jutott el az illetékes tárcánál, majd a miniszter elé került.

Elfelejtettem mondani, hogy az Akadémia időközben elvesztette régi függetlenségét, és a hozzá tartozó intézetek, bizottságok különböző minisztériumok felügyelete alá kerültek.

A névtani bizottság minisztere – mint arról egy szem- és fültanú beszámolt – bosszúságának adott hangot. Személyes sértésnek tekintette azt az érvet, amely szerint a vidám és temperamentumos lányra azt mondjuk: tűzrőlpattant, ez pedig éppen a szikra – vagyis a nagybetűs, immár másfél éves Szikra – lényege. A miniszter gyűlölte a pattogó szikrákat. Egyszer, még megyei KISZ-titkár korában egy kohólátogatás során egy szikra belepattant a jobb szemébe, és maradandó látáskárosodást okozott. Talán ezért is várta el a beosztottjaitól, hogy vakon engedelmeskedjenek neki.

A mezei állampolgár alanyi jogon beosztott, ezért szintén arra van kitalálva, hogy vakon kövesse az előírásokat. Ne okoskodjon, ne tüzeskedjen. Aki nyeli a tüzet – gondolta a miniszter –, az előbb-utóbb okádni is fogja.

Mondani csak annyit mondott: ha a tűznyelő házaspár sokat pattog, akkor el lesznek nyomva, mint a cigarettacsikk, és szívni fognak, mint a torokos borz.

Ennek a kijelentésnek súlya volt. Az egri Dobó István térre meghirdetett Szent István napi tűznyelő show-t biztonságtechnikai szempontokra hivatkozva nem engedélyezte a megyei közgyűlés kulturális bizottsága. A székesfehérvári önkormányzat pedig jelezte, hogy a Várkörút bástyafokára tervezett fáklyás faltánc és tűzszonglőrködés a terület egyéb igénybevétele miatt elmarad.

A következő e-mail (két évvel később) már arról számol be, hogy a háromtagú család Svájcban él, a Bodeni-tó déli partján, és hol a német oldalon, Konstanzban, hol pedig svájci területen, főleg Schaffhausenben és Sankt Gallenben fűjják a tüzet. A kislány személyi okmányába minden ellenvetés nélkül beírták: „Sikra”, persze z betű, azaz cett nélkül. Kár, hogy ez a szó a Bodeni-tó környékén nem jelent semmit. Viszont legalább meg van engedve.

Tovább is van, de azt majd máskor mondom el.

